

SOVYET RUSYA'NIN ESKİ TKP'Yİ ORTADOĞU'DA KULLANMA ÇABASI

4 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Eski TKP'yi, Sovyet Rusya ile ilişkilerini ve Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya'ya bağımlı komünistlere ilişkin tavrını anlayabilmek için bilinmesi gereken bir ayrıntı, Sovyet Rusya'nın kendisine bağımlı komünistleri Ortadoğu politikasında kullanma çabasıdır.

Sovyet Rusya, Türkiye'de kendisine bağlı olarak faaliyet gösteren komünistleri, Ortadoğu ülkelerinde casusluk ve propaganda işlerinde de kullanmaya çalıştı. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yöneticilerinden Salih Hacıoğlu, 6 kişilik bir grubun başında, bu işle görevlendirildi:

"Böylece THİF'nin ikinci faaliyet dönemi başlar. Nazım Bey'in parti yönetimine ağırlığını koyduğu bu dönemde Salih Hacıoğlu, partinin merkez komitesinde yer alsa da, asıl faaliyet yürüttüğü alan Komintern kararıyla Ankara'nın güneyine kaydırılır. Salih Hacıoğlu'nun Ağustos 1922'ye kadar yürüteceği görev, 6 kişilik bir grubun başında 'merkezleri Mersin ve Mardin'de (Mardin, Mezopotamya için) olmak üzere, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'da bağlantı, propaganda ve bilgi toplama' faaliyetidir." (Akbulut, Erden – Ülker, Erol, Hafî TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu, Belgelerle Yaşamöyküsü, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2020;19)

1880 yılında doğan Salih Hacıoğlu (Baytar Salih) Türkiye komünist hareketi tarihinde çok önemli bir kişidir. Hafî TKP'nin ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın genel sekreterliğini yaptı. 1928 yılında Sovyetler Birliği'ne gitti, aynı yıl Komintern kararıyla TKP'den ihraç edildi. 1949 yılında tutuklandı ve 10 yıl hapse mahkum edildi; "emek kampı"na gönderildi. Burada 1954 yılı Nisan ayında öldü. SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Heyeti 27 Şubat 1956 tarihindeki kararıyla, Salih Hacıoğlu'nu tamamen akladı. (Akbulut-Ülker,2020;184)

Salih Hacıoğlu, okuyuculara şu şekilde tanıtılmaktadır: "Salih Hacıoğlu, Ankara'da başladığı komünist faaliyetini, Mezopotamya'ya yönelik olarak Adana ve Mersin bölgesinde sürdüren, bir süre İstanbul'da bulunduktan sonra taşrada, özellikle Samsun-Trabzon hattında yürüten ender komünist önderlerden biridir." (Akbulut-Ülker,2020;11)

Ortadoğu ülkelerindeki casusluk işini örgütleyen kişiye, Sovyetler Birliği'nin Ocak 1922 – Nisan 1923 döneminde Ankara'da elçilik görevini üstlenen Simon İvanoviç Aralov'du.

Aralov, yayımlanan anıları nedeniyle Türkiye'de epeyce yaygın olarak tanınan bir kişidir. Genellikle bilinmeyen özelliği ise, çok önemli bir istihbaratçı olmasıdır. İstihbaratçılığa subay olarak görev yaptığı Çarlık Ordusu'nda başlayan Aralov, Kızıl Ordu'ya bağlı olarak 21 Ekim 1918'de oluşturulan askeri istihbarat örgütü GRU'nun kurucu başkanıydı. Bu görevini 1919 yılı Temmuz ayına kadar sürdürdü. Daha sonraki yaşamında da, çeşitli dönemlerde kesintiye uğrasa da, Sovyetler Birliği askeri istihbaratıyla ilişkileri devam etti.

1922 yılı Haziran sonu veya Temmuz başında Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi adına Ankara'da bulunan Aralov'a gönderilen yazıda şu talep edilmektedir: "Hem Anadolu'da, hem de mümkünse İstanbul'da Türk yoldaşların çalışmalarının genel yönetimini üzerinize almanız gerekiyor. Varolan o ortamda bile çalışmaların başarılı olmasını ancak bu sağlayabilir. Bu nedenle, acele yanıtınızı bekliyoruz." (AKBULUT, Erden-Tunçay, Mete, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 1920-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007;222)

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi adına Ankara'da bulunan Aralov'a gönderilen bu yazıda istenenler aşağıda belirtilmektedir:

"Şimdi ise, Anadolu hareketinin doğrultusunu korumanın ve boyutlarını genişletmenin diğer yoluna gelelim: Suriye, Mezopotamya, Mısır, vb. (...)dır. Oralardan gelen kısıtlı haberlerin hepsi, iki ciddi hususa: Araplar ile Türkler arasındaki düşmanlığın giderildiğine ve bütün ülkelerde isyancılığın geniş çapta yayıldığına işaret ediyor. Her iki gelişme de, bizleri Suriye ve Mezopotamya ulusal hareketlerinin Anadolu ulusal hareketiyle birleşmesi için savaş taktiğine yöneltiyor. Bu paralel ulusal hareketlerin Ankara'yla birleşmesi (örneğin, saygın olası merkezden yapılan bir açıklama olsa bile), yalnız Anadolu hareketini güçlendirmekle

kalmayıp, onun talepler kapsamını ve amaçlarını İngiltere ve Fransa ile Türkiye arasında anlaşma olasılığını yok edecek ölçüde genişletecektir. Bu görev açısından da elverişli ortam oluşacağı benziyor. Bu alandaki çalışmalara en azından (Suriye ve Mezopotamya'dan) saygın mültecilerin ve kimi muhalif şeyhlerin (bunlar o kadar çok ki, ne İngiltere, ne Fransa hepsini satın alabilir) Türkiye'de Mezopotamya Ulusal Kongresi (ya da, politik havaya göre, Suriye Ulusal Kongresi) toplayıp Geçici Ulusal Kurtuluş Hükümeti seçmesiyle başlanabilir. Bu hükümet varlığını ilan eder ve ülkenin kurtuluşu için savaşı örgütlemeye başlar Ankara hükümetinin ilgili Ulusal Kurtuluş Hükümetini (hiç olmazsa Mezopotamya'ninkini) hemen tanıması ve böylece görüş değiştirme ya da vazgeçme olasılıklarının önünü alması son derece önemli olacaktır.

"Bu çok ciddi ve kapsamlı çalışmayı (güvenilir yardımcıları vasıtasıyla olsa da) Sizin yönetmeniz, kuşkusuz ki, kaçınılmaz olacaktır. Çünkü, Golman yoldaşın çizdiği plan, hiçbir şekilde tatmin edici sayılamaz. Burada söz konusu olan darbe yapmak da kan dökmek değil, Anadolu volkanının etrafını sistematik bir şekilde yeni yeni ulusal ayaklanma ocaklarıyla çevirmek ve gerçekten zamanı geldiğinde, İngiltere ve Fransa'yla onların anladığı tek dilde konuşabilmek için, aktif ulusal güçleri bir araya getirmeye çalışmaktır.

"Bizim ağır görevimiz şöyle: Anadolu ulusal hareketini güçlendirmek, bu harekete daha özlü ve devrimci nitelik kazandırmak ve böylece Ankara hükümetinin RSFSC'yle sıkı bağlarının ve **bağımlılığının** korunmasını sağlamak, bizim dolaylı yardımlarımızla Türkiye'nin Ön Asya'da etkisini artırması ve böylece emperyalizme karşı aktif savaşın tabanının genişletilmesi için çalışmak. Böyle bir zincirleme sistemin kurulması, bize göre, tamamen olanaklıdır ve yukarıda sözü edilen sorunlarla ilgili görüşlerinizi büyük bir ilgiyle beklemekteyiz." (Akbulut-Tunçay,2007;222)

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1922 yılı Ağustos ayında 16/17 ve 25/26 günleri toplanan kongresine sunulan karar taslaklarından biri, "Yakın Doğu'daki Ulusal Kurtuluş Hareketinde Türkiye'nin Rolü ve TKP'nin Ödevleri" başlığını taşımaktadır.

THİF, Komintern'in politikası ve talimatları doğrultusunda, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya için bir çalışma başlattı ve bu konuda, diğer 5 kişiyle birlikte Salih Hacıoğlu görevlendirildi.

"Komintern'in Türkiye'deki temsilcisi olan ve Eylül 1922'de doğrudan THİF MK'de (Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Merkez Komitesi,YK) yer alarak Salih Hacıoğlu'yla birlikte Partiyi yöneten Golman" (Akbulut-Ülker,2020;100) Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Doğu Sekreteri Safarov'a gönderdiği 9 Nisan 1922 tarihli raporda şöyle yazıyordu: "Bu olay sonunda, MK'nin en ufak ayrıntılarda bile tarafımızdan yönetilmesi gerektiğini anladık." (Akbulut-Ülker;2020;101)

Golman'ın Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Doğu Şubesi'ne yazdığı 28 Mayıs 1922 tarihli raporda da şöyle deniyordu:

"Bildiğiniz gibi, MK Prezidyumu'nun kararı uyarınca, merkezleri Mersin ve Mardin'de (Mardin, Mezopotamya için) olmak üzere, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'da bağlantı, propaganda ve bilgi toplama görevi için Prezidyum üyesi Salih başkanlığında 6 kişilik illegal bir grup seçildi. İlk aydaki ana görevi çalışma planı konusunda mutabakat sağlamak amacıyla Hicaz'ın kuzeyinde hareket eden Arap aşiret şeyhleriyle ve kimi Suriye toplum adamlarıyla görüşmek olan bu grup halı tüccarları olarak başarıyla Mersin'e ulaşıp yerleşmiştir. Gizli polis'in ve Fransız ajanlarının dikkatinden sıyrılmayı, yola çıkışlarını Salih'in 'hastalık izni' ile Trabzon'a gittiğini düşünen çoğu MK üyelerinden gizli tutmayı da başarmıştır." (Akbulut-Ünver,2020;102-103)

Bu konu 1922 yılında Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın çalışmalarında önem kazandı. "Yeni Hayat'ın yayımlanmaya başlaması ve THİF'nin dirilmesi öncesinde ilginç bir konu da, Komintern'in Türkiye ve THİF üzerinden Suriye ve diğer Yakındoğu ülkelerine erişme tasarısıdır." (Akbulut-Tunçay, 2007;182)

"Golman 8-9 Nisan'da yapılan bir TBMM gizli oturumuna değinerek (doğrusu 4 Nisan) Batum'da Suriye, Mezopotamya ve Arabistan temsilcilerinin de katılacağı bir Yakın Doğu Halkları Kurultayı toplanması gerektiğini bir daha vurgulamaktadır." (Akbulut-Tunçay,2007;198)

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın 6 Ağustos 1922 tarihli kongre tez taslağında şu değerlendirme vardı: "Komintern'in Türkiye'de bir Doğu Halkları Kongresi toplanması girişimine, Ankara hükümeti iyi gözle bakmadı. İktidardaki Kemalistler ile muhalefetteki Sultancı ve Refetçiler arasında dış politika bakımından hiçbir fark kalmadı." "Kahrolsun Ankara hükümetinin başındaki Sultancı ve Enverciler." (Akbulut-Tunçay,2007;260)

THİF'nin 1922 yılı Ağustos ayı için planlanan kongresine sunulan karar taslaklarının bir bölümü "Yakın Doğu'daki Ulusal Kurtuluş Hareketinde Türkiye'nin Rolü ve TKP'nin Ödevleri" başlığını taşıyordu. İki sayfalık bu bölümde Türkiye'den büyük beklentiler dile getiriliyordu.

"Hükümetin dış politikası, ülke çıkarlarına ihanet belirtileri taşımaktadır (...)

"Hükümet Doğu'da savaştan devrimci kitlelere moral ve siyasal destek vermekten vazgeçmekle, yalnız Türkiye işçilerine değil, bütün Doğu'nun emekçi yığınlarına da ihanet etmiştir. Bu nedenle, savaşın uzamasından ve Türkiye'nin Doğu'daki devrimci öneminin azalmasından suçludur.

"Parti Hükümetten, son kez, İngiltere ve Fransa'nın sömürgelerinin bağımsızlıklarının tanınmasını, Doğu ülkeleri ekonomik konferansının Türkiye'de yapılmasını, emperyalizme karşı tek cephe kurulmasını ve Sovyet Rusya'yla sürekli dostluk ve ekonomik yakınlaşma sağlanmasını talep eder." (Akbulut-Tunçay,2007;265)

"Elverişli konumuna rağmen, TBMM hükümeti, Mezopotamya'da İngiltere'ye karşı çıkmak, Suriye, Arabistan ve bütün Doğu halklarına ve kabilelerine bağımsızlık hakkı tanımak, bu halkların kongrelerini örgütlemek, onlara siyasal ve moral destek vermek konularında hiçbir şey yapmamıştır. Tam tersine, TBMM hükümeti Suriye Heyetini kabul etmedi, sınırdaş ülkelerin bağımsızlıklarını tanımadı.

"Kongreye göre, TKP şu yönlerde çalışmalıdır:

"1) Türkiye'nin Doğu'daki rolü ve önemi kullanılmalıdır.

"2) Özellikle Yakın Doğu'da bütün bağımsızlık yanlısı hareketler örgütlenmeli ve merkezileştirilmelidir.

"3) Meclisle anlaşılarak en kısa zamanda Doğu Ülkeleri Konferansının yapılması sağlanmalı, Komintern'den TKP MK'ne Türkiye'de olduğu gibi Yakın Doğu'da da Komintern temsilcisinin yönetimi altında dayanışma komiteleri kurulması için gereken siyasal gruplarla görüşme yetkisi verilmesi istenmelidir. (...)

"6) Kongre bütün Doğu emekçilerine yardım almak için Komintern'e ve TKP'ne başvurmalarını önerir ve MK'ni bu konuda gerekli bir bildiri yayımlamakla görevlendirir.

"7) Genç olmasına karşın Yakın Doğu'daki en sağlam örgüt olan TKP MK, Komintern direktifleri doğrultusunda, Yakın Doğu'da bağlantılar kurmak ve ulusal hareketi yönetmekle görevlidir.

"8) Bu ülkelerdeki işçi hareketi kendi örgüt merkezlerini kurana kadar, oralarda komünist hücreler ve sendikalar kurma ödevi TKP MK'ne verilmektedir. (...)

"Kongre, Doğu emekçilerinin kurtuluşunun ancak Avrupa ve Amerika proletaryasının desteğiyle mümkün olacağını kesinlikle vurgular." (Akbulut-Tunçay,2007;266)

Eski TKP mensuplarının Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikalarında ne ölçüde kullanıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası sonrasında böyle bir girişim belgelerde gözükmemektedir.